

एमपीएससी मुख्य मानसशास्त्र पर्यायी पेपर 1-

पेपर 1 मध्ये मानसशास्त्राच्या मूलभूत गोष्टी आहेत. पेपर 1 हा मानसशास्त्रीय संकल्पना आणि सिद्धांतांभोवती फिरतो. विविध घटकांमध्ये स्मृती, व्यक्तिमत्व, भावना, वृत्ती, बुद्धिमत्ता, प्रेरणा इत्यादींचा समावेश होतो. हे घटक सामाजिक मानसशास्त्र, विकासात्मक मानसशास्त्र, संज्ञानात्मक मानसशास्त्र इत्यादी क्षेत्रांमध्ये पसरवले जातील.

पेपर-1: मानसशास्त्राचा पाया	
1. परिचय	<ul style="list-style-type: none">मानसशास्त्राची व्याख्या; 21 व्या शतकातील मानसशास्त्र आणि ट्रेडचे ऐतिहासिक पूर्ववर्ती; मानसशास्त्र आणि वैज्ञानिक पद्धती; इतर सामाजिक विज्ञान आणि नैसर्गिक विज्ञानांच्या संबंधात मानसशास्त्र; सामाजिक समस्यांसाठी मानसशास्त्राचा वापर.
2. मानसशास्त्राच्या पद्धती	<ul style="list-style-type: none">संशोधनाचे प्रकार- वर्णनात्मक, मूल्यमापनात्मक, निदानात्मक आणि रोगनिदानविषयक; संशोधनाच्या पद्धती- सर्वेक्षण, निरीक्षण, केस स्टडी आणि प्रयोग; प्रायोगिक डिझाइन आणि गैर-प्रायोगिक डिझाइनची वैशिष्ट्ये; अर्ध-प्रायोगिक डिझाइन; केंद्रित गट चर्चा, विचारमंथन, ग्राउंड थिअरी दृष्टिकोन.
3. संशोधन पद्धती	<ul style="list-style-type: none">मानसशास्त्रीय संशोधनातील प्रमुख टप्पे (समस्या विधान, गृहीतके तयार करणे, संशोधन रचना, नमुना, डेटा संकलनाची साधने, विश्लेषण आणि व्याख्या, आणि अहवाल लेखन); मूलभूत विरुद्ध उपयोजित संशोधन; डेटा संकलनाच्या पद्धती (मुलाखत, निरीक्षण, प्रश्नावली आणि केस स्टडी). संशोधन डिझाईन्स (एक्स-पोस्ट फॅक्टो आणि प्रायोगिक). सांख्यिकीय तंत्रांचा वापर (टी-चाचणी, द्वि-मार्ग ANOVA, सहसंबंध आणि प्रतिगमन, आणि घटक विश्लेषण) प्रतिसाद सिद्धांत.
4. मानवी वर्तनाचा विकास	<ul style="list-style-type: none">वाढ आणि विकास; विकासाची तत्त्वे, भूमिका, मानवी वर्तन निश्चित करण्यासाठी अनुवांशिक आणि पर्यावरणीय घटक; सामाजिकीकरणामध्ये सांस्कृतिक घटकांचा प्रभाव; आयुर्मान विकास-वैशिष्ट्ये, विकास कार्ये, आयुर्मानाच्या प्रमुख टप्प्यांवर मनोवैज्ञानिक कल्याणास प्रोत्साहन देणे
5. संवेदना, लक्ष आणि धारणा	<ul style="list-style-type: none">संवेदना: थ्रेशोल्डच्या संकल्पना, निरपेक्ष आणि फरक थ्रेशोल्ड, सिग्नल-डिटेक्शन आणि दक्षता; संच आणि उत्तेजनाच्या वैशिष्ट्यांसह लक्ष प्रभावित करणारे घटक; आकलनाची व्याख्या आणि संकल्पना, आकलनातील जैविक घटक; धारणात्मक संस्था-भूतकाळातील अनुभवांचा प्रभाव, संवेदनाक्षम संरक्षण-घटक प्रभावित करणारे स्थान आणि खोली समज, आकाराचा अंदाज, आणि आकलनीय तयारी; समज च्या plasticity; एक्स्ट्रासेन्सरी समज; संस्कृती आणि धारणा, उदात्त धारणा.
6. शिकणे	<ul style="list-style-type: none">शिक्षणाच्या संकल्पना आणि सिद्धांत (वर्तणूकवादी, गेस्टाटालिस्ट आणि माहिती प्रक्रिया मॉडेल). विलोपन, भेदभाव आणि सामान्यीकरणाच्या प्रक्रिया. प्रोग्राम केलेले शिक्षण, संभाव्यता शिक्षण, स्वयं-शिक्षण शिक्षण, संकल्पना, मजबुतीकरणेचे प्रकार आणि वेळापत्रक, सुटका टाळणे आणि शिक्षा, मॉडेलिंग आणि सामाजिक शिक्षण.
7. स्मृती	<ul style="list-style-type: none">एन्कोडिंग आणि लक्षात ठेवणे; शॉर्ट-टर्म मेमरी, दीर्घकालीन मेमरी, सेन्सरी मेमरी, आयकॉनिक मेमरी, इकोइक मेमरी: मल्टीस्टोअर मॉडेल, प्रक्रियेचे स्तर; मेमरी सुधारण्यासाठी संघटना आणि स्मृती तंत्र; विसरण्याचे सिद्धांत: क्षय, हस्तक्षेप आणि पुनर्प्राप्ती अपयश: मेटामेमरी; स्मृतिभ्रंश: अँटेरोग्रेड आणि रेट्रोग्रेड.

8. विचार आणि समस्या सोडवणे	<ul style="list-style-type: none">संज्ञानात्मक विकासाचा पायगेटचा सिद्धांत; संकल्पना निर्मिती प्रक्रिया; माहिती प्रक्रिया, तर्क आणि समस्या सोडवणे, सुविधा आणि अडथळा आणणारे घटक, समस्या सोडवणे, समस्या सोडवण्याच्या पद्धती: सर्जनशील विचार आणि सर्जनशीलता वाढवणे; निर्णय घेण्यावर आणि निर्णयावर परिणाम करणारे घटक; अलीकडील ट्रेंड.
9. प्रेरणा आणि भावना	<ul style="list-style-type: none">प्रेरणा आणि भावनांचा मानसिक आणि शारीरिक आधार; प्रेरणा आणि भावनांचे मोजमाप; वर्तनावर प्रेरणा आणि भावनांचा प्रभाव; बाह्य आणि आंतरिक प्रेरणा; आंतरिक प्रेरणा प्रभावित करणारे घटक; भावनिक क्षमता आणि संबंधित समस्या.
10. बुद्धिमत्ता आणि योग्यता	<ul style="list-style-type: none">बुद्धिमत्ता आणि योग्यतेची संकल्पना, बुद्धिमत्तेचे सिद्धांत आणि निसर्ग - स्पिरिअरमॅन, थरस्टोन, गिलफोर्ड व्हर्नन, स्टर्नबर्ग आणि जेपी दास; भावनिक बुद्धिमत्ता, सामाजिक बुद्धिमत्ता, बुद्धिमत्ता आणि योग्यतेचे मोजमाप, IQ विचलन IQ ची संकल्पना, IQ ची स्थिरता; एकाधिक बुद्धिमत्तेचे मोजमाप; द्रव बुद्धिमत्ता आणि क्रिस्टलाइज्ड बुद्धिमत्ता.
11. व्यक्तिमत्व	<ul style="list-style-type: none">व्यक्तिमत्वाची व्याख्या आणि संकल्पना; व्यक्तिमत्त्वाचे सिद्धांत (मनोविश्लेषणात्मक, सामाजिक सांस्कृतिक, परस्पर, विकासात्मक, मानवतावादी, वर्तनात्मक, वैशिष्ट्य आणि प्रकार दृष्टिकोन); व्यक्तिमत्त्वाचे मोजमाप (प्रोजेक्टिव्ह चाचण्या, पेन्सिल-पेपर चाचणी); व्यक्तिमत्त्वाकडे भारतीय दृष्टीकोन;व्यक्तिमत्व विकासासाठी प्रशिक्षण; मोठ्या 5-घटक सिद्धांतासारखे नवीनतम दृष्टिकोन; वेगवेगळ्या परंपरांमध्ये स्वतःची कल्पना.
12. वृत्ती, मूल्ये आणि स्वारस्ये	<ul style="list-style-type: none">वृत्ती, मूल्ये आणि स्वारस्यांची व्याख्या; चे घटकवृत्ती वृत्तीची निर्मिती आणि देखभाल.वृत्ती, मूल्ये आणि स्वारस्ये यांचे मोजमाप.वृत्तीतील बदलांचे सिद्धांत, मूल्यांना चालना देण्यासाठी धोरणे. स्टिरियोटाइप आणि पूर्वग्रहांची निर्मिती;इतरांचे वर्तन बदलणे. विशेषता सिद्धांत; अलीकडील ट्रेंड
13. भाषा आणि संप्रेषण	<ul style="list-style-type: none">मानवी भाषा - गुणधर्म, रचना आणि भाषिक पदानुक्रम,भाषा संपादन - पूर्वस्थिती, गंभीर कालावधी गृहीतक; भाषा विकासाचे सिद्धांत-स्किनर आणि चॉम्स्की; संप्रेषणाची प्रक्रिया आणि प्रकार - प्रभावी संप्रेषण प्रशिक्षण.
14. आधुनिक समकालीन मानसशास्त्रातील मुद्दे आणि दृष्टीकोन	<ul style="list-style-type: none">मानसशास्त्रीय प्रयोगशाळा आणि मानसशास्त्रीय चाचणीमध्ये संगणक अनुप्रयोग; कृत्रिम बुद्धिमत्ता; सायकोसायबरनेटिक्स; चेतन-निद्रा वेळापत्रकांचा अभ्यास; स्वप्ने, उत्तेजनाची कमतरता, ध्यान, संमोहन/औषध प्रेरित अवस्था; एक्स्ट्रासेन्सरी समज; अंतर्ज्ञानी समज; सिम्युलेशन अभ्यास.

एमपीएससी मुख्य मानसशास्त्र पर्यायी पेपर २-

पेपर २ पूर्णपणे अनुप्रयोग आधारित आहे. पेपर २ सुरू करण्यापूर्वी एकाने पेपर १ मधून गेलेले असावे. मानसशास्त्रीय सिद्धांत आणि निष्कर्षांचा वापर खूप वैविध्यपूर्ण आहे - शिक्षण, क्रीडा, आरोग्य, पुनर्वसन, लष्करी, संघटनात्मक इ.

PAPER-II : Psychology: Issues and applications

1. वैयक्तिक फरकांचे मानसशास्त्रीय मापन	<ul style="list-style-type: none">वैयक्तिक फरकांचे स्वरूप. प्रमाणित मानसशास्त्रीय चाचण्यांची वैशिष्ट्ये आणि बांधकाम.मानसशास्त्रीय चाचण्यांचे प्रकार.मानसशास्त्रीय चाचण्यांचा वापर, गैरवापर आणि मर्यादा.मानसशास्त्रीय चाचण्यांच्या वापरामध्ये नैतिक समस्या.
2. मनोवैज्ञानिक कल्याण आणि मानसिक विकार	<ul style="list-style-type: none">आरोग्य-आरोग्य आरोग्याची संकल्पना सकारात्मक आरोग्य, मानसिक विकारांमधले तंदुरुस्तीचे प्रासंगिक घटक (चिंता विकार, मूड डिसऑर्डर; स्किझोफ्रेनिया आणि भ्रामक विकार);व्यक्तिमत्व विकार, पदार्थांचे सेवन विकार).सकारात्मक आरोग्य, कल्याण प्रभावित करणारे घटक;जीवनशैली आणि जीवनाची गुणवत्ता;आनंदाचा स्वभाव.
3. उपचारात्मक दृष्टीकोन	<ul style="list-style-type: none">सायकोडायनामिक थेरपी. वर्तणूक उपचार.क्लायंट-केंद्रित थेरपी.संज्ञानात्मक उपचार.स्वदेशी उपचार पद्धती (योग, ध्यान).बायोफीडबॅक थेरपी. मानसिक आजारांचे प्रतिबंध आणि पुनर्वसन;मानसिक आरोग्य वाढवणे.
4. कामाचे मानसशास्त्र आणि संस्थात्मक वर्तन	<ul style="list-style-type: none">कर्मचारी निवड आणि प्रशिक्षण. उद्योगात मानसशास्त्रीय चाचण्यांचा वापर. प्रशिक्षण आणि मानव संसाधन विकास.कार्य प्रेरणा सिद्धांत.हर्झबर्ग, मास्लो, अँडम इक्विटी सिद्धांत, पोर्टर आणि लॉलर, ब्रूम;नेतृत्व आणि सहभागी व्यवस्थापन; जाहिरात आणि विपणन; तणाव आणि त्याचे व्यवस्थापन; अर्गोनोंमिक्स; ग्राहक मानसशास्त्र; व्यवस्थापकीय परिणामकारकता; परिवर्तनशीलनेतृत्व संवेदनशीलता प्रशिक्षण; संघटनांमध्ये सत्ता आणि राजकारण.
5. शैक्षणिक क्षेत्रात मानसशास्त्राचा उपयोग	<ul style="list-style-type: none">प्रभावी अध्यापन-शिक्षण प्रक्रियेत अंतर्निहित मानसशास्त्रीय तत्त्वे.शिकण्याच्या शैली.प्रतिभावान, मतिमंद, शिकणे अक्षम आणि त्यांचे प्रशिक्षण.स्मरणशक्ती सुधारण्यासाठी आणि उत्तम शैक्षणिक कामगिरीसाठी प्रशिक्षण. व्यक्तिमत्व विकास आणि मूल्य शिक्षण.शैक्षणिक, व्यावसायिक मार्गदर्शन आणि करिअर समुपदेशन.शैक्षणिक संस्थांमध्ये मानसशास्त्रीय चाचण्यांचा वापर;मार्गदर्शन कार्यक्रमात प्रभावी धोरणे.
6. समुदाय मानसशास्त्र	<ul style="list-style-type: none">समुदाय मानसशास्त्राची व्याख्या आणि संकल्पना.सामाजिक कृतीमध्ये लहान गटांचा वापर.सामाजिक समस्या हाताळण्यासाठी सामुदायिक चेतना आणि कृती जागृत करणे.सामाजिक बदलासाठी गट निर्णय आणि नेतृत्व.

	<ul style="list-style-type: none">• सामाजिक बदलासाठी प्रभावी धोरणे.
7. पुनर्वसन मानसशास्त्र	<ul style="list-style-type: none">• प्राथमिक, दुय्यम आणि तृतीयक प्रतिबंध कार्यक्रम - मानसशास्त्रज्ञांची भूमिका.• वृद्ध व्यक्तींसह शारीरिक, मानसिक आणि सामाजिकदृष्ट्या विकलांग व्यक्तींच्या पुनर्वसनासाठी सेवा आयोजित करणे.• मादक द्रव्यांचा गैरवापर, बालगुन्हेगारी आणि गुन्हेगारी वर्तनामुळे पीडित व्यक्तींचे पुनर्वसन.• हिंसाचार पीडितांचे पुनर्वसन.• एचआयव्ही/एडस पीडितांचे पुनर्वसन, सामाजिक संस्थांची भूमिका.
8. वंचित गटांना मानसशास्त्राचा वापर	<ul style="list-style-type: none">• वंचित आणि वंचित गटांच्या वंचित, वंचित सामाजिक, भौतिक, सांस्कृतिक आणि आर्थिक परिणामांच्या संकल्पना.• वंचित लोकांना शिक्षण आणि विकासासाठी प्रेरित करणे;• सापेक्ष आणि दीर्घकाळ वंचित राहणे.
9. सामाजिक एकात्मतेची मानसिक समस्या	<ul style="list-style-type: none">• सामाजिक एकात्मतेची संकल्पना.• जात, वर्ग, धर्म आणि भाषा संघर्ष आणि पूर्वग्रहांची समस्या.• समूह आणि समूह यांच्यातील पूर्वग्रहाचे स्वरूप आणि प्रकटीकरण.• अशा संघर्ष आणि पूर्वग्रहांचे प्रासंगिक घटक.• संघर्ष आणि पूर्वग्रह हाताळण्यासाठी मानसशास्त्रीय धोरणे. सामाजिक एकात्मता साधण्यासाठी उपाय.
10. माहिती तंत्रज्ञान आणि मास मीडियामध्ये मानसशास्त्राचा अनुप्रयोग	<ul style="list-style-type: none">• माहिती तंत्रज्ञानाची सध्याची परिस्थिती आणि मास मीडियाची भरभराट आणि मानसशास्त्रज्ञांची भूमिका.• आयटी आणि मास मीडिया क्षेत्रात काम करण्यासाठी मानसशास्त्र व्यावसायिकांची निवड आणि प्रशिक्षण.• आयटी आणि मास मीडियाद्वारे दूरस्थ शिक्षण.• ई-कॉमर्सद्वारे उद्योजकता.• बहुस्तरीय विपणन.• टीव्हीचा प्रभाव आणि आयटी आणि मास मीडियाद्वारे मूल्य वाढवणे. माहिती तंत्रज्ञानातील अलीकडील घडामोडींचे मानसिक परिणाम.
11. मानसशास्त्र आणि आर्थिक विकास	<ul style="list-style-type: none">• साध्य प्रेरणा आणि आर्थिक विकास.• उद्योजक वर्तनाची वैशिष्ट्ये.• उद्योजकता आणि आर्थिक विकासासाठी लोकांना प्रवृत्त करणे आणि प्रशिक्षण देणे;• ग्राहक हक्क आणि ग्राहक जागरूकता, महिला उद्योजकांसह तरुणांमध्ये उद्योजकतेला प्रोत्साहन देण्यासाठी सरकारी धोरणे.
12. पर्यावरण आणि संबंधित क्षेत्रांमध्ये मानसशास्त्राचा वापर	<ul style="list-style-type: none">• आवाज, प्रदूषण आणि गर्दीचे पर्यावरणीय मानसशास्त्रीय परिणाम. लोकसंख्या मानसशास्त्र- लोकसंख्येचा स्फोट आणि उच्च लोकसंख्येच्या घनतेचा मानसिक परिणाम.• लहान कौटुंबिक नियमांसाठी प्रेरक.• पर्यावरणाच्या न्हासावर जलद वैज्ञानिक आणि तांत्रिक विकासाचा प्रभाव.

<p>13. इतर क्षेत्रांमध्ये मानसशास्त्राचा वापर</p>	<ul style="list-style-type: none">• लष्करी मानसशास्त्र-• निवड, प्रशिक्षण आणि समुपदेशनासाठी संरक्षण कर्मचाऱ्यांसाठी मानसशास्त्रीय चाचण्या तयार करणे;• सकारात्मक आरोग्याला चालना देण्यासाठी संरक्षण कर्मचाऱ्यांसह काम करण्यासाठी मानसशास्त्रज्ञांना प्रशिक्षण देणे; संरक्षणातील मानवी अभियांत्रिकी.• क्रीडा मानसशास्त्र-• ऍथलीट्स आणि खेळांच्या कामगिरीमध्ये सुधारणा करण्यासाठी मानसिक हस्तक्षेप. वैयक्तिक आणि सांघिक खेळांमध्ये सहभागी होणाऱ्या व्यक्ती.• प्रसारमाध्यमांचा सामाजिक आणि विरोधी वर्तनावर प्रभाव.• दहशतवादाचे मानसशास्त्र.
<p>14. लिंगभावाचे मानसशास्त्र</p>	<ul style="list-style-type: none">• भेदभावाचे मुद्दे, विविधतेचे व्यवस्थापन;• ग्लास सीलिंग इफेक्ट, स्वतःची पूर्तता करणारी भविष्यवाणी, महिला आणि भारतीय समाज.